

Бураго Д.С., к.ф.н., доцент
НПУ ім. М.Драгоманова, Київ

АЛЕКСАНДР БЛОК У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ С.Б. БУРАГО

Стаття розкриває підхід С.Б. Бураго – дослідника творів Олександра Блока, до формування цельного образу поета в єдності життя та творчості.

Ключевые слова: *жизнетворчество, сотворчество, гармония, революция.*

Burago D.S., candidate of Philology, docent
NPU, Kyiv

ALEXANDER BLOK IN THE CREATIVE HERITAGE BY S.B.BURAGO

The article deals with the approach of S.B.Burago – the analyst of Alexander Blok's creative activity, to the forming of the integral image of the Russian lyrical poet.

Key words: *revolution, harmony, co-creative activity.*

УДК 811.161.2'06373.45'3773.46.005

Солдатова Л.П., кандидат філологічних наук, доцент
Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ

СУТНІСТЬ ТА ІСТОРИЗМ ПОНЯТТЯ “МОВА” (ЧАСИ КЛАСИЧНОЇ АНТИЧНОСТІ І СТ. ДО Н.Е. – II СТ. Н.Е.)

У статті розглядаються проблеми лінгвістичної термінології. Аналізується сутність поняття “мова” в часи класичної античності. Виділено 5 основних груп дефініцій, представлено зв'язки та відношення всередині поняття як системи, структури з їх елементами, такі зв'язки цих елементів у структурах та їх відношення, які можуть бути представлені в узагальненій формі із спільним елементом всередині.

Ключові слова: *мова, тлумачна формула змісту поняття (ТФЗП), поняття.*

“Мова” – один з основних проявів людської суті, яка являє собою продукт тривалого і досить суперечливого історичного розвитку з точки зору лінгвістичного знання.

Актуальність даного дослідження мотивована необхідністю дослідження розвитку сутності поняття “мова” в історичному аспекті.

Метою даного дослідження є аналіз основних підходів до розуміння та з'ясування сутності поняття “мова” у греко-римській мовознавчій традиції у період період класичної античності (I ст. до н.е. – II ст. н.е.).

Таке дослідження має теоретичне, методологічне та практичне значення.

Об'єктом дослідження є історія розвитку трактування поняття “мова” в греко-латинській мовознавчій традиції у період класичної античності (I ст. до н.е. – II ст. н.е.).

© Солдатова Л.П., 2015

Предметом дослідження є виявлення основних теоретико-практичних підходів до розуміння сутності поняття “мова” у зазначений період.

У цій роботі основними завданнями є вивчення розуміння феномену та виявлення особливого трактування поняття “мова” з точки зору його сутності та розвитку для подальшого прогресивного розвитку лінгвістики; синтез дефініції поняття “мова” на основі повного аналізу знань за допомогою категорійного понятійного базису і відповідно до логічних норм дефініції у період класичної античності (I ст. до н.е. – II ст. н.е.) за структурою Тлумачної формули змісту поняття (ТФЗП) [1: 125-134].

“Мова” як явище буття у всіх своїх проявах вимагає виділення різних змістових значень, періодичних систематизації та уточнення як для комунікативних процесів, так і для пізнання та управління.

Для пізнання сутності “мови” слід не абсолютизувати її, як засіб спілкування і позначення предметів, а зосередитися на її сутності і розумінні, які вкладали люди в це поняття в зазначений історичний період.

Визначити сутність чого-небудь – це пізнати його якість, властивість, причину виникнення, закони та тенденції розвитку. Це відбувається через пізнання сутності, яка завжди конкретна. Сутність, як і буття, динамічна і схильна до розвитку.

Період класичної античності (I ст. до н.е. – II ст. н.е.) характеризується незначним філософським аспектом розгляду поняття “мова” та мовних явищ, але великим інтересом до практичних аспектів використання і розвитку мови.

До проблеми поняття “мова” звертались філософи, письменники, громадські та державні діячі цього історичного періоду такі, як Діонісій Фракійський (170 – 90 рр. до н.е.), Марк Теренцій Варрон (116 – 27 рр. до н.е.), Марк Валерій Проб (20 рр. н.е. – 105рр. н.е.), Гай Светоній Транквіл (бл. 70 н.е. – 130 н.е.), Діонісій Ареопіт (помер 96 р.), Пліній Старший (23 н.е. – 79 н.е.), Марк Фабій Квінтіліан (бл. 35 н.е. – бл. 100 н.е.), Діонісій Ареопіт (помер 96 р.), Діодор Сицилійський (90 до н.е. – 30 до н.е.), Климент Олександрійський (бл. 140/150 р. – бл. 215 рр. н.е.) та інші.

Представимо структуру історизму розвитку поняття “мова”.

Структура є класифікацією розуміння поняття за суттєвими, специфічними ознаками; аналізом причинності цих ознак; аналізом зв’язків між цими ознаками; виявленням суттєво спільного та різного; аналізом протиріч; аналізом понятійного базису та відповідності логічним нормам.

Поняття – творіння людської соціумної свідомості, що відбиває сутність буття в можливих ступенях істинності і формах на даному етапі розвитку. Потреба аналізу причинності і прогнозу розвитку є нормою представлення поняття.

Поняття представимо ТФЗП за характеристичною структурою (ХС) сутності буття для тлумачення значень понять і категорій [1: 125-134].

Представимо зв’язки та відношення всередині поняття як системи, структури з їх елементами, зв’язки цих елементів у структурах та їх відношення в узагальненій формі із спільним елементом всередині у період класичної античності.

1 група. Дефініція поняття “мова” трактувалась як:

Складне явище, що має регулярний і системний характер (Діонісій Фракійський – представник Александрійської школи) [2].

2 група. Дефініція поняття “мова” трактувалась як:

Концепт теоретичного рівня.

Мовлення – це мовленнєва діяльність, а мова – концепт теоретичного рівня мовлення (за Марком Теренцієм Варроном “De Lingua Latina”) [3; 4:80–120]. Ці трактування понять “мова” і “мовлення” Марком Теренцієм Варроном значною мірою близькі до сучасної інтерпретації. І слово “lingua” набуває термінологічного відтінку [5: 147–158].

3 група. Дефініція поняття “мова” трактувалась як:

Об’єкт наукового дослідження:

- поняття «мова» відокремилася від філософії в самостійну науку завдяки діяльності Александрійської школи (305–30 р.р. до н. е.) [6; 7].

4 група. Під дефініцією “мова” розуміється як:

Галузь знань:

4.1. самостійна. Завдяки працям Марка Теренція Варрона вивчення мови було виділено в самостійну галузь знань [3; 4:80–120; 5:147–158];

- поняття “мова” стає самостійним об’єктом наукового дослідження [3; 4:80–120; 5:147–158];

4.2. вимагає всебічного вивчення

- висвітлені питання морфології, виділено і дано визначення 8 частинам мови і їх граматичним категоріям, приділена увага до граматичного значення, проблемам синтаксису грецької мови у *Techne grammatike* Діонісія Фракійського. З його творів збереглися: “Про займенник”, “Про прислівник”, “Про сполучник”, “Про синтаксис” [7: 13–33].

4.3. вимагає створення граматичної термінології та критеріїв аналізу мовних явищ (Марк Теренцій Варрон) [3; 4:80–120; 5:147–158];

4.4. галузь знань, що має історизм.

- Марк Валерій Проб збирав та вивчав старовинні рукописи [9:1147–1148].

- з’явилися твори з історії римського мовознавства 2 в. до н.е. – 2 в. н.е. (Гай Светоній Транквілл *De viris illustribus* (“Про знаменитих людей”)) [10; 11].

5 група. Під дефініцією “мова” розуміється як:

Засіб та інструмент діяльності:

5.1. недосконалий засіб, який потребує опису та нормування.

- Діонісій Ареопажіт написав першу систематичну грецьку граматику для римлян “*Tekhne grammatike*”, “*Ars grammatica*” (“Мистецтво граматики”) [12; https://www.google.com.ua/http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:yz5IcFWIoG8J:www.voskresensk.prihod.ru/pravoslavnyjj_kabinet/view/id/1140525+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gI=uahttps://www.google.com.ua/search?biw=1024&bih=432&q=related:www.voskresensk.prihod.ru/pravoslavnyjj_kabinet/view/id/1140525+%D0%B4%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%81%D0%B8%D0%B9+%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B3%D0%B8%D1%82+%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8-&tbo=1&sa=X&ei=cXdHVaWsApSQ7Abh14BY&ved=0CCQqQHZA13];

- Марк Фабій Квінтіліан говорить про нормування мови для ясності, яка “народжується від прямого сенсу слів”, “У розташуванні слів необхідно дотримуватися порядку” [14].

5.1.3. недосконалий засіб, який потребує програми нормалізації.

- Пліній Старший (справжнє ім’я Гай Пліній Секунд) запропонував Програми нормалізації латинської мови в трактатах про риторичку [15];

5.1.4. ствердження безсилля людської мови в характеристиках і визначеннях Бога (Діонісій Ареопагіт) [13;16];

5.1.5. засіб, що вимагає систематизації.

- Діонісій Ареопагіт написав першу систематичну грецьку граматику для римлян “Tekhne grammatike”, “Ars grammatica” (“Мистецтво граматики”) [13];

5.2. засіб для спілкування та взаєморозуміння в суспільстві (комунікаційні процеси) Діодор Сицилійський [17; 18:385–393, 395–402].

5.3. засіб для вирішення проблем пізнання і розуміння реальності [2:1–12; 19: 17, 19–20, 26, 31].

5.4. засіб релігійної освіти.

- філософ Климент Олександрійський вважав, що для того, щоб “Нова християнська доктрина легко могла бути сприйнята публікою, необхідно висловити (її) зрозумілою їм мовою і вписати в коло релігійних і загальнокультурних уявлень” [20; 21].

Проведений аналіз дає можливість визначити та систематизувати протилежності всередині поняття “Мова” (за структурою ТФЗП) [1], які виникли в процесі його розвитку в період класичної античності.

1. Виявлення буття поняття (поняття – це створений людиною продукт, споживаний соціумом та самою ж людиною) [22]: “мову” розуміли як:

1.1. Систему знань:

- концепт, форма знання теоретичного рівня “промови”/окремий об’єкт наукового дослідження – початкова ідея; задум, проект.

1.2. Область знань:

- самостійна (незалежна);
- потребує всебічного вивчення;
- що має історизм, який потребує дослідження.

2. Виявлення її сутності (головне, визначальне в предметі, що зумовлене глибинними зв’язками й тенденціями розвитку і пізнається на рівні теоретичного мислення). Поняття “мова” трактувалось, як:

2.1. Явище:

- складне;
- з регулярним характером.

2.2. Засіб та інструмент діяльності:

2.2.1. Недосконалий засіб:

- вимагає опису та нормування;
- вимагає систематизації;

2.2.2. Засіб комунікативних процесів у суспільстві;

2.2.3. Засіб для вирішення проблем пізнання і розуміння реальності;

2.2.4. Засіб релігійної освіти;

2.2.5. Засіб для вирішування пізнавально-філософських, педагогічних та ораторських завдань.

Висновок: в період класичної античності поняття “мова” розуміли як: явище, яке має систему знань (окремий об’єкт наукового дослідження) і самостійну область знань (яка має історизм і вимагає всебічного вивчення); і виступає як недосконалий інструмент (засіб) діяльності (який вимагає опису, нормування та систематизації) призначений для:

- забезпечення комунікативних процесів у суспільстві,
- вирішення проблем пізнання і розуміння реальності,
- вирішування пізнавально-філософських, педагогічних та ораторських, в тому числі, і релігійних завдань.

В цей період поняття “мова” як ціле, привертало до себе увагу рідко, більше досліджувалися проблеми структури, нормування, розвитку тощо, саме ж поняття “мова” залишилося без чіткого визначення філософами і лінгвістами.

Отримані результати можуть надати можливість детально з’ясувати та показати сутність поняття “мова” в історичному аспекті, обумовити можливість формулювати дефініції наукового поняття як елемента, що містить найістотніші ознаки означуваного поняття як суто наукового знання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Солдатова Л.П. Нормированное представление понятия для научного дискурса// Лингвистика в современном мире: материалы III междунар. науч. конф. / под. научной ред. к.ф.н. Шутовой Е.В.: Москва: Изд-во Перо, 2011. – С. 125-134 (199с.)
2. Law Vivien, Sluiter Ineke. Dionysius Thrax and the Techne grammatike. – Münster: Nodus Publikationen, 1995. – Foreign Language Study. – 160 p.
3. M. Terenti Varronis De Linguae Latinae Quae Supersunt, ed. G. Goetz; F. Schoell, 1910.
4. Античные теории языка и стиля. Варрон. О латинском языке. VIII. Пер. Я. М. Боровского. М.-Л., Соцэргиз, 1936.– С. 80–120.
5. Драчева Н. В. Понятие “язык” и “речь” в трактате Марка Теренция Варрона “De Lingua Latina” //Индоевропейское языкознание и классическая филология – XV (чтения памяти И. М. Тронского). – СПб., 2011.– С. 147–158.
6. Wilamowitz-Moellendorff U. v., Geschichte der klassischen Philologie, Lpz., 1921.
7. Kroll W., Geschichte der klassischen Philologie, 2 Aufl., Lpz., 1919.
8. Linke K., Die Fragmente des Grammatikers Dionysios Thrax [Sammlung griechischer und lateinischer Grammatiker 3. Berlin: De Gruyter, 1977]. – С. 13–33.
9. Peter L. Schmidt: Probus 3. In: Der Kleine Pauly, Band 4, 1972, Sp. 1147–1148.
10. The Lives of Illustrious Men // Suetonius, in two volumes. Volume II. Ed. and transl. by J. C. Rolfe. – Loeb Classical Library. – London–Cambridge (MA), 1959. –389 p.
11. Сусов И.П. История языкознания: Учебное пособие для студентов старших курсов и аспирантов.– Тверь: Тверской гос. ун-т, 1999. – 327 с.
12. Дионисий Ареопagit. Полное собрание сочинений. – Москва, Издательство МФТИ, 2000. www.voskresensk.prihod.ru.
13. Мечковская Н.Б. Язык и религия. Лекции по филологии и истории религий.– М.: ФАИР, 1998. – 352 с.
14. Квинтилиан Марк Фабий. Риторические наставления (в 12 книгах) <http://www.rulit.me/author/kvintilian-mark-fabij/ritoricheskie-nastavleniya-v-12-knigah>.
15. Модестов В. И. Плиний Старший// Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: В 86 томах (82 т. и 4 доп.). – СПб., 1890–1907.
16. О небесной иерархии / Перевод с древнегреческого М. Г. Ермаковой под редакцией А. И. Зайцева.– СПб.: Глагол– Изд-во РХГИ – Университетская книга, 1997. – 179 с.

17. Диодор Сицилийский. Историческая библиотека. Ч.1-6./ Перевод И.А.Алексеева. СПб, 1774–1775 («Исторична бібліотека» Діодора в англійській Вікіпедії).
18. Отрывки из «Исторической библиотеки» // Античный способ производства в источниках. Л., – 1933. – С.385–393, 395–402.
19. Соссюр Ф. де Труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1977. – 696 с.
20. Clemens Alexandrinus. Stromata, Buch I-VI, hrsg. St. Clement; Stahlin, Otto; Fruchtel, Ludwig (Berlin, 1985). – 544 p.
21. Афонасин Е.В. Философия Климента Александрийского.– Новосибирск, 1997.– 126 с.
22. Солдатова Л.П. Поняття «дискурс»: проблеми визначення// Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. пр. Випуск 46, ч.4.– К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – С.32-40.

Солдатова Л., кандидат фил. наук, доцент
 Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев

СУЩНОСТЬ И ИСТОРИЗМ ПОНЯТИЯ «ЯЗЫК» (ВРЕМЕНА КЛАССИЧЕСКОЙ АНТИЧНОСТИ I В. ДО Н.Э. –II Н.Э.)

В статье рассматриваются проблемы лингвистической терминологии в историческом аспекте. На основе толковательной формулы содержания понятия (ТФСП) показана сущность термина в рассматриваемый исторический период.

Ключевые понятия: толковательная формула содержания понятия (ТФСП), термин, понятие.

Soldatova L., Ph.D. in Linguistics
 Borys Grinchenko Kyiv university, Kyiv

ESSENCE OF THE CONCEPT “LANGUAGE” (CLASSICAL ANTIQUITY – THE 1ST – 2ND CENTURY B.C.)

The article deals with the problem of linguistic terminology in historical aspect. The essence of the term “language” is shown in terms of the explanatory formula of concept content (EFCC) in the classical antiquity times.

Key words: language, explanatory formula of notion content (EFCC), notion.